

111

1972

દેવગિરી રેલવે સ્ટેશન બની

સુ. શહેર (ભાવનગર)

સુ. - 114

હાઇન બ્રાન્ડ ન્યુ ચાલ
નં. ૪૬.

બેર રોડ-કરાયા

નર્મલ સર્વે ૬૫૫

સ્થાપિત રાખ્યા

૭.૧

સુપ્રત રમણીનો આત્મચાગ

મવાડના

ઇતિહાસનું

ચોક્ક દ્રશ્ય

પ્રત ૫૦૦

આવૃત્તિ ૧ થી

વિ.સં ૧૯૭૬

મુદ્રક ૧-૮-૭

દ.સ. ૧૯૨૩

પાલિકા સુદ

અમારા ભારત કારખાનામાં ખાસ બનાવેલ

ભારત સાબુઓ.

વિધાપીઠ
કુસુમી હોટેલ મેલ, હબરોના ખરચો, અ
સરખાં કીચડ રાખી ખાતો કરીને

બહાર કાઢ્યો છે.

અમારા સાબુઓ તદ્દન ચોખ્ખા છે, સુકા
હોરા જેવા થતા નથી, કપડાં અને અંગ સાફ
છે વાપરવામાં આપેલે સરતા ખાલમ પડશે.

ધીવાનો બાર સોપ-પીમરોઝ બાર ધીવાનો ટવીન
હબર કે-પીમરોઝ કે-પીમરો ટવીન કે-ખાસ રેશમના
માટે-વાઈટ કે-વહવાને માટે ચોક્કસ કોલોઈડીટીના, ખબ
આમન્ટ બટર બીક, સ્વીટ ફ્લોવર સુગા મુરંખના
ત્રેક ટેકાણી મલશે — ભારત હાથ જોશો.

ભારત સાબુ વર્કસ

નવસરવાનજી રુ. કરાચી

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૭૪૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ રૂપૂત રમણનો આગમ
ત્યાગી

વિષય ૧૦૭૪૬

પ્રસ્તાવના.

રજપૂત રમણીનો આત્મત્યાગ એ ખંડ કાવ્યની શરૂઆત કરવા પહેલાં એ બોલ બોલવા ઉચીત ધારે છે. ॥

ભારતના ઇતિહાસમાં અને તેમાં પણ આમ કરીને મેવાડ ના ઇતિહાસમાં એવા અનેક દાખાઓ બનેલ છે કે જેમાં રજપૂત રમણીઓએ સ્વાત્માપર્ણના ઉજવણ દ્રષ્ટાનો મુકેલ છે. પ્રતાપી પ્રતાપના વશજ મહારાણા રાજસીંહના સમયમાં મેવાડ ભુમિનું ગૌરવ કેવું દેદીપ્યમાન હતું તે ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ છે.

જ્યારે જોધપુર નરેશની ભત્રીજી વિમળા કુમારીનું પાસી ગ્રહણ કરવા દિલ્લીપતી ચંદરગઝેજ લાવ લશ્કર લઈને આવતો હતો ત્યારે એ ટેકીલી અને ધર્મોભિમાની આર્ય બાળાએ પોતાના ધર્મનું રક્ષણ કરવા માટે મહારાણા રાજસીંહની મદદ માગી હતી, રાણાજીએ મોગલ સેનાનો અટકાવ કરવા માટે ભરી સલામાં બીડું ફેરવ્યું હતું; કારણ કે મોગલ સેનાનો અટકાવ થતાં તે દરમિયાન પોતે વિમળાકુમારીને સુરક્ષિત પણે મેવાડમાં લાવી શકે તેમ હતું.

મહારાણાના પ્રીત્રાઈ શુરવીર ચંદ્રસીંહિ તે બીડું ઝડપ્યું હતું ચંદ્રસીંહ પોતાના લગ્નનો પ્રથમ દીવસ હોવા છતાં જંગમાં જવા તૈયાર થયો ને સુદ્ધના નગરાંની દાંડી પુરે જોસથી વગાડી; પણ પોતાના મંદિરમાં આવતાં અને પોતાની નવોદા

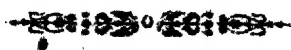
પ્રિયતમાને નીહાળતાં યુદ્ધના વિચારો ગેબ થયા અને અકસોસ વધી ગયો, ત્યારે તે શુરી ક્ષત્રાણીએ પોતાના પતીને ફર્ક શું છે, તેનું પુરેપુરું જ્ઞાન કેવી રીતે કરાવ્યું તે આ કવિતાનું મુળ વસ્તુ છે.

ઇતિહાસીક પ્રસંગોને કવિતામાં ગોઠવવાની શૈલી ધણીજ થોડી છે ખરૂંકે નહિ જેવીજ છે, એમ કહીએ તો ચાલે. કવિ નર્મદાચક્રે તેનું કાંઈક દર્શન કરાવેલ છે. આપણા પ્રાચીન કવિઓએ અગર ભારત વર્ષના ઘણા ખરા કવિઓ એ પુરાણમાંથી ધાર્મિક ભાવનાઓના વસ્તુ લઈને પોતાની બુદ્ધિ વડે વીસ્તાર કરેલ છે, ઇતિહાસીક સત્ય પ્રસંગોને કાંઈક અંશે જાળવી રાખવાનું આ શૈલી પણ એક સાધન છે એવી મારી માન્યતા છે.

આ લેખમાં કવિતાનું સ્વરૂપ કેટલા પ્રમાણમાં છે, તેની તુલના કરવાનું કામ વિદ્વાન વાંચક વર્ગનું છે. આ ખંડ કાવ્ય ઉત્તેજનને પાત્ર થશે તો, "દેવી સ્વપ્ન" કે જેમાં ભારત વર્ષની વૈદીક યુગથી તે આજના સમય સુધીની કવિતા રૂપે ફરફાર માં વર્ણવેલ છે તે પ્રસીદ્ધ કરવા વિચાર છે.

કરાંચી તા. ૧-૫-૨૩

વે. કે. જી.

શુદ્ધિપત્ર.

પાત્રું.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧	૨	પાતાળ	પાતાળ
૯	૪	બીજવે	બીજવે
૧૦	૬	ઇંશ	ઇંશ
૧૦	૯	મૃત્યુ	મૃત્યુ
૧૧	૧૫	સ્ત્રીગ્ધ	સ્ત્રીગ્ધ
૧૨	૫	લાવ	લા'વ
૧૨	૧૪	ગુભયા	ગુભયો
૧૩	૫	નાખ્યા	નાખ્યો
૧૩	૬	લાગ્યા	લાગ્યો
૧૪	૫	લટકતી જયમ દેખો	લટકતી જયમ દેખો
૧૪	૧૨	માધુરી	માધૂરી
૧૪	૧૩	મુખાર વીંદે	મુખારવીંદે
૧૫	૬	ભર	ભરે
૧૫	૭	ભૂલે	ભૂલે
૧૫	૧૪	રજપૂત	રજપૂત
૧૬	૧૪	માંરા	માશ

પાત્ર.	લીટી.	અથાક.	શુદ્ધ.
૧૭	૫	માંહરી	માંહરી
૧૮	૧૩	હું	હું
૧૯	૧૪	હું	હું
૧૯	૧૮	વંદું	વંદું
૨૦	૮	હું	હું
૨૦	૧૮	ફેરી	ફેરી
૨૧	૪	રાણી	રાણી
૨૧	૧૦	શાખાશ	શા'ખાશ

રજપુત રમણીનો આત્મ ત્યાગ

૭૩

મેવાડના ઇતિહાસનું એક દ્રશ્ય

શાર્દૂલચિત્રીડિત છંદ.

દેવોના અધિરાજ સૂર્ય, અહિંનો છોડી અધિકારને,
જે આમાજ્ય ધીબુ રહ્યું, નીજ તણું પાતળતું તે હવે;
લેવાને અધિકાર હાય નીજમાં, વેગે ગતિ છે કરી,
સામંતો રૂપ તારલા અળકતા, દેખાવ દે છે કરી, ૧

ખીલેલી બહુ જે હતી કમલિની, ખીડાઈ અંખી થઈ,
વામાંએક બિયોગીની ગતિ સમી, શોકાકુલી છે અહિં;
જે આંસુ નવ પાડતું પ્રીય અખિ, ને નાથ તારા નહી,
સંભાળી નીજ ફર્જને ઝટ અહિં, આબ્યા તણી છે વહી. ૨

હરિગીત છંદ.

સંધ્યા તણે છે વખત એવો, રાત્રીનું સામ્રાજ્ય જે,
વિસ્તાર નિજ સત્તા કરતું, આવતું આસ્તે દીસે;
જે વીર નરનું ધામ રાજસ્થાનમાં વખણાય છે.
જે ઉદયપુર નામે થકી, ક્ષત્રીય વારી જાય છે. ૩

વિશાળ આ મંદિર ત્યાં ફો, રાજ મહેલ સમું દીસે,
સુંદર અવાસો શોભતા, શશુગારજે ઝાંખે સજે;
શ્રીમંત ફો સરદારનું, એ ધામ નકકી ભાસતું,
ત્યાં આ ઝડપે ઝુકતું ફો, મુર્તિમંત પ્રકાશતું. ૪

પર્વત સપાટી નીરખતી, ચંદા અકાશે જે સમી,
ફો યૌવના ઉચે ઝડપે, છે ઉલેલી ત્યાં કંઈ;
નિજ ગાલને આધાર આપ્યો, છે હથેળી સુંદરી,
નિરખી રહી જે ચોક ફેરી, લાલી આરસથી ભરી. ૫

જયમ શાંત શ્વેત તક્ત્રાવડી, વિના તરજે સ્થીર છે,
પ્રતિર્બીમ ચંદા નિરખતી, ગગને થકી ગંભીર જે,
તે રીત એ નિરખે નવોઢા, ચોકની શું શ્વેતતા,
શું માનતી હથેળી કઠી, પ્રતિર્બીમ તેમાં પેખવા. ૬

સામ્રાજ્ય અંધારા તણું, ફેલાવ કરતું બધ છે,
 મુખચંદ્ર ફેરી કાન્તીએ, અટકાવ ત્યાં શું થાય છે;
 લલના વિચારે મમ છે ત્યાં, કર્ણ પર કો આવતો,
 છે નાહ મંભિર ચુદ્ધતું, જેવું નગારું વાગતો. ૭

વિચારમાળાના બધા તુટી, પડ્યા મણુકા તહાં,
 વિખરાયલા એ ગેબ ક્યારે, ક્યાં થયા દેખાયના;
 જયમ મૃગલી બંદુકના અવાજે, ચમકતી ચોપાસ છે,
 મૃગ નયની એ ગંભીર અવાજે, નીરખતી આવાસને. ૮

જે રતનમંજરી નીજ તણી, પ્રીય પાત્ર સખી માનેલ છે,
 બોલાવતી કરી સાદ તેને, સદ ત્યાં આવેલ છે,
 સલુણી સખી આ કર્ણ પર જે, નાહ ઘોર કઠોર છે,
 એ સુચવે છે સમય સાચો, જુદા કરા ભેરને. ૯

આતુરતા મુજ અંતરે, તું કર તપાસ જઈ કંઈ,
 મુજતાત હાહા રાજ્યમાં, એવા એવાજેથી સહી;
 તૈયારીએ થાતી ખરેખર, ચુદ્ધની હું બણતી,
 જે ઘોર હાંડી આ નગારે, કર્ણે ઘેલ જણાવતી. ૧૦

“દેવી તણી આજ્ઞા” કહી, હાસી ગઈ ચાલી પછી,
 વિચારમાં એ યૌવના, નિમગ્ન જેવી છે કંઈ;

એ રમણી હાઠા કુળમાં, ઉત્પતિ જેની શ્રેષ્ઠ છે,
ખાડા ખસે પણ ના હડે, હાડા ગણાએ નેટ જે. ૧૧

તે રતનમંજરી શક દેખે, નયન આતુરથી તહાં,
સંશ્રામ સમયે નાહ તેવો, ભાસતો જાણે જહાં;
લાવી ખખર પડી ચણામાં, દાસી તહાં જે આવતી,
જે રજપુતીના શૌર્ય ને, હીપાવનારી તો હતી. ૧૨

હાં કેમ સખી શું નાહ હારદ. જટ જણાવી દે મને,
ખરી વાત દેવી યુદ્ધ કેરી, યાદ એ દેતી બધે;
સત્રિય કુળ શીશમણી, સરકાર સ્વામી આપના,
શિશોદિયા વંશજ પ્રતાપી, શૌર્ય જેહ અમાપ હા. ૧૩

આજા થકી રાણા તણી, તૈયારી યુદ્ધ તણી કરે,
ઉત્સાહ સત્રિયને બીજો, એ સમયવીણ કવો ઠરે;
વિમળાકુમારી રજપુત, રાઠોડમાં જન્મેલ જે,
માગી મહદ રાણાણી, સ્વામી નહીં માનેલ તે. ૧૪

મુસ્તાન ઓરંગઝેબ વરવા, કાજ ગિદ્દીથી ચડે,
છડી સ્વારીએ લલ લાવ લરકર, બેઘપુર વિષે પડે;
ઘટકાવ તે સેના તણો, ઠરવા જડ પીચું હાથમાં,
બીડું ખરેખર અંગ અંગે, શૌર્ય છે તમ નાથમાં. ૧૫

રાણા પ્રતાપી પા'ડને જઇ, શુષ્ક રસ્તેથી તહાં,
 વિમળાકુમારી કર પ્રહી, લાવે પછી વરવા જહાં;
 બહુ જંગ જાળો જામશે, સરહારી તમ પ્રિયતમ તણી,
 અટકાવ યોગલ સૈન્ય કેરો, હામ બીડત્રી વણી. ૧૬

રોળા વૃત,

રત્ન મંજરી વાક્ય, સુષી હરખાતી બાળા,
 વીર વંશમાં જન્મ, ચતિને તેમ નીહાળ્યા;
 સુમપર લાડી કંઈ, ઉભરો હરખ તણો છે.
 પ્રભાત કાળે જેમ, કમળનો રંગ ફર્યો છે. ૧૭

સુજને માનું પુન્ય, સખી આ જન્મે પામી,
 રાજ્ય ભક્તિને કાજ, જુદામાં ધુમે સ્વામી,
 વીરનર સુજ ભરથાર, પુરાં મેં પુન્ય કરેલાં,
 પુન્યા ઉમાપતિ ઇશ, કળો તે આજ મળેલાં. ૧૮

ક્ષત્રિય બાળા એહ, ઇચ્છતી સતત મનેથી,
 હોળો વીર નીજ નાથ, હઠના યુદ્ધ વિષેથી;
 શિશોલીયાનું શૌર્ય, વિશ્વમાં વખણાયે છે,
 ઘાસી સુષી એ વેણુ, હરમાં મલકાયે છે. ૧૯

લીપકના પરકાશ, બધે અંદિરે કીધા,
ચોક વિષે ચળકાટ, આપતા અતી રસીલા;
રત્ન મંજરી સાથ, વાત ત્યાં કરતી રાણી,
શિશોદીયામાં ખ્યાત, આવતા સ્વામી જાણી. ૨૦

શુભાળી ગાલો પરે, શુભાળી જાંચ વધી છે,
કુસુમ કળી પર આજ, પ્રભા શું ચંદ્ર પડી છે;
નીચે નીરખતી નાર, ધરા શું નજર ઠરી છે,
ધડકી ઉછળે ઉર, હર્ષને શર્મ ભરી છે. ૨૧

કરી મિંષ ત્યાં કંઈ, જાય છે દાસી ચાલી,
ચંદ્રસિંહ સરદાર શુર, આગ્યો જ્યાં ંડાત્રી;
નખશીખ નીરખી નાર, નવેત્રી ચોવન મુર્તિ,
ઠાંતિ મુર્તિમાન, આજ ત્યાં ખરે ખડી શી. ૨૨

શૌર્ય થકી ભરપુર, વિચારો ગેભ થયા છે,
રતી રમણના રંગ, હૃદયમાં વહી રહ્યા છે;
અરે આજની રાત, હજુ છે મીઠાળ હાથે,
જવું જુદની માંહિ, નવોઢા છોડી ખાથે. ૨૩
ક્ષત્રિય કેરી ફર્જ, ખરેખર કુરકટારી,
ઘાયલ પર એ માર, આપતી ઉર અપારી;

નયન રસીલી તણાં, મહન શર ધાયલ હું છું,
ફરજ કટારી માર, સાંખતો અરે રહું છું. ૨૪

હંપતી ધરીને મૌન, અરે શું લાજ ખીચારી,
કરવાને અટકાવ, આવી ત્યાં વચમાં સારી;
પુરૂષ જાતજે ધીટ, તોડવા મૌન પ્રીયાનું,
સ્કંધ પરે કર ધરી, નીરખવા મુખ મલાનું. ૨૫

આતુર અતિ અનંગ, ઉછળતો ઉરમાં ભારી,
વહે મધુરી વાણ, રસીલી કામળ ખ્યારી;
ખડી ખડી આ વાર, દેહ રૂપ લતા ખીચારી,
નાબુક એ કરમાય, આશરા તરૂવીણ તારી. ૨૬

મેઘ ઘટા જયમ હીયે, વૃક્ષ રાજીને ઢાંકી,
બાહુ પાશની માંદા, પ્રીયાને રાખી બાકી;
કંપીત ચરણો કંઈ, અંગમાં કપ વધારે
મૌન પણાને નહિ, માનની લાંગ જણાવે. ૨૭

મંદાકાન્તા.

મુખા કેરું હૃદય પટજે, શમનો રંગ રાજે,
આલીંગે જ્યાં પ્રીયતમ તહાં, ગેખ થાતો નીસંતે;

કીર્તી ફેંકે હિમકર તહાં, જેમ ખીલે કુસુમ,
વાણી કીર્તી પ્રીયતમ વડે, વિકસે છે મધુરી. ૨૮

ખીડાયેલી કુસુમ કળીએ, શર્મનો ત્રસ ધારી,
સ્વામી લોગી પદપદ તણા, સ્પર્શને ત્યાં વિચારી,
વિમસેલી તજતી કંઈએ, લાજ ઉરે વધેલી,
જે છોડીને હૃદય જલદી, દુર નાસે ખસેલી. ૨૯

વામા કેરું મુચકું નીજને, ઉર છુપાયલું જે,
ખાહુ પાશે કુમળું વપુ ત્યાં, દહ ખંધાયલું છે;
ખેચી વામા બળકરી પછી, જાય આરામ વાસે,
બહાલી તોડી શરમ પડશે, મૌન કાં રાખ વાસે. ૩૦

શું રીઝાણી પ્રથમ નીશિએ, રોશ કેવો ધરે છે,
અંધારામાં ચળકતી પ્રભા, તારલા નીરખે છે;
ફેંકે કાંઈ નજર પતિના, નેત્ર સામે નવેલી,
અંદા જેવી નીજરૂપ જુએ, શું પ્રતિર્જા બધેલી. ૩૧

છુપાયેલું મધુર મુખનું, હાસ્યના બહાર કાઢે,
લાજળી શું પ્રીયતમ તણા, ઉભરાને નિહાળે;
અંકોચાતી અભિશય દીસે, સ્પર્શ સ્વામી તણે શું,
લાજળીનું સ્વરૂપ સમજી, તુજ માહે વસેલું. ૩૨

કંઠે નાખી કર પછી તહાં, જાણતો નાથ નેહ,
વાંઘી ફેરા પિયુષ રસનું, પાત્ર આ હર ગેહ;
રેહીને તું બીજવ રસીલી, જોજ ઇચ્છા હવે છે,
વૃષ્ટિ જોથી પ્રીય સખી તણાં, ગાલને બીજવે છે. ૩૩

બીજ્યા ફેરા મધુર સુરનો, રમ્ય ઝંકાર જેવો,
વામા ફેરા પિયુષ વચનો, રમ્ય આલાસ તેવો;
આવી હર લગની અતીશે, આમ અહિયાં લગાડી,
જુઠવે જાવા ઝડપથી કર્યું, ચીત્તકાને અગાડી. ૩૪

હાંડી લેઈ કરમડીં કયોં, ઘોર એ નાદ કેવો,
શું ત્યારે આ પ્રથમ દીવસે, લા'વ છે આમ લેયો;
ઠંડાલી તારે મુખ નીરખતાં, યુદ્ધની વાત બુદ્ધ્યો,
તારાં કારી નયન રસનાં, દેશમાં ખુબ દુહ્યો. ૩૫

વાંકી આજે મુજપર થઈ, શું વિધાતા અરેરે,
છોડી આવી મધુર મધુરી, જુદાં જાતું ખરે છે;
છાયા કાંઈ દીલગીરી તણી, મુખકાને છવાઈ,
રામાએ ત્યાં નીરખતી નકી પામતી છે નવાઈ. ૩૬

સ્વામી મારા રવીકુળ વિષે, જન્મ જેણે લીધો છે,
રાણી જાયા અચળ મતીએ, દેશ કંઠે લીધો છે;

શત્રુ સામે રણમહી જતાં, ત્રાસ શું સીંહ પામે,
જે વંશી છે લવકુશ તણા, કેમ ઉત્સાહ વામે, ૩૭

મૃત્યુ સ્વામી અચળ જગમાં, ફેરવ્યું ના ફેર છે,
એ ચક્રેથી જગતપર શું પ્રાણી પાછું હઠે છે;
તો શા માટે જીરમહી કરો, મોહ છોડી તમારો,
બહાલા મૃત્યુ વિજય કદીએ, ઇશ છે આપનારો. ૩૮

બેડાણી આ પ્રીયતમ થકી, કાસીની છાંદગાની,
સત્રાણી શું મનમહી કરે, મૃત્યુને કુર માની;
આવે મૃત્યું પ્રીયતમ કદી, જીવમાંહે ધુમો ત્યાં,
સ્વામી સંજે સહચરી બનું, શંકટાળો બધી દ્યાં. ૩૯

બહાલી તારાં વચનજ નકી, વીર સત્રાણી કેરાં,
લેહી મારા ઉરમાંહિ કરે, વાસ બ્યાપી ઘણેરા;
મૃત્યુ ફેર ભય થકી કદી, પુર્વજે પાછી પાની,
ના સુણેલી સુજપર કદી, એમના આવવાની. ૪૦

કાંઈ મારી ખટક દીલમાં, જે વસેલી અનેરી,
વામા આવી વિધુ સુખી તણ, જંગમાં દેઉ ફેરી;
આશા પાછી પ્રીયસખી નહિ, છે મળ્યાની કદાપી,
શંકાઓએ ઉરમાંહિ રહી, માફરે અત્ર બ્યાપી. ૪૧

બહાલી તું આ રમણી મુજને, રતન હીધું વિધાતા,
શું એ થોડો સમય મુખનો, આપનારો બળાપા;
એ વિચારો ઉરમહિં કરે, યુદ્ધ ઉત્સાહ ઝાંખો,
ભાસે મારા હૃદય સરમાં, સત્ય તેં અત્ર ઝાંખ્યો. ૪૨

નાના આવું મન મહિ કદી, લાવશે નાથ મારા,
પેલી નિષ્ટા કરજ નીજની, છે પછી દીન દારા;
શુરાઓના કુળમહિ નહી, એળ કાળી લગાડો,
વસ્ત્રો ધોળો જરૂર પડતો, શ્યામતા રંગ ધાડો. ૪૩

આવાં તારાં હૃદય મુજમાં, ખુંબ છે રેઠનારાં
ઉમંગીએ વચન મધુશાં, નાં કડું નાર ન્યાશાં;
રાત્રી ચાલી ઝટ ઝટ જતી, હીર્ષ નાહીં થવાની,
બહાલી છેલ્લો મુખદ રતિનો લ્હાવ કાંઈ લલાની. ૪૪

હંમછા ઉરે મદન રસનો, રંગ હીપાવવાની,
વાહી તારી યુવતી વયુઆ, હું બનું રમ્ય માળી;
મુવાસો દે મધુર કુસુમો, રન્નીગ્ધ સોદર્ય કરાં,
હંમછા એ છે ઉરમહી તજે, માન મોંઘાં મણેરાં. ૪૫

રહોરનો, કર પ્રહી પછી, ખેચતો અગ અમે,
ના ના કાંઈ વચન અળગા, તુટતાં એ વદે છે;

લજ્જા મોડી સુખદ રતીને, સ્વાદ લેવા પ્રીયાથી,
રાત્રી આજે પ્રથમ વળી છે, છેક છેલ્લી જણાતી. ૪૬

માલિની.

જગતમહી જણાતો, માનવીનો સ્વભાવ,
કઠી નવ તરછોડે, પ્રાપ્ત કીધેલ લાવ;
બનવુ બની જશે એ. શોક તેનો કર્યે શું
સુખદ કયમ પ્રસંગો, આમ જાતા કરે શું. ૪૭

સુખદ કઠી પ્રસંગો, ના ટકે વાર જાણ,
જલદી વહી જનારા, દે પછી યાદ તાણ,
મધુર મીઠાન પ્રેમી, અંત વિયોગ વાળું;
અકળ ગતી વીધીની, વિશ્વ સર્વત્ર ન્યાળું. ૪૮

મધુર કિલ કીલાટો, પક્ષીના કર્ણ આવે,
ઝટ ઝટ જન જગો, સુચવીને સુણાવે,
વખત બહુ શુભર્યો, આમ આરામ માંહી,
પૂરજ નીજ બળવો, સત્ય એ નિમ આંહી. ૪૯

ચળકતી કંઈ ચંદા, આજ આંખી મધ છે,
વિરહિણી જયમ વામા, કાન્તિ તેવી લહી છે,

રજની મંહી પ્રકાશ્યા, તારલા તેજ વાળા,
ઝટ અંહિ ધુપી જાતા, ગ્રાસ વાળા નિહાળ્યા. ૫૦

મધુર પવન ડેરી, હેર આવે અટારી,
શ્રમહર સુખ દાતા, હે પ્રભાતે વજારી;
પ્રિયતમ તંહી જાગ્યો, કેમ નિશ્વાસ નાખ્યો,
નિરખી વદન રામા, શોક વિશેષ લાગ્યો. ૫૧

પ્રિય સખી ઝટ ઉઠી, ભેટ છેલ્લી લઈ લે,
શીથીલ સરવ ગાત્રે, નેત્ર દ્વારે અહીને;
સુરત શ્રમિત ખાળા, વાળ દીપેલ કાળા,
શીથીલ સહુ થયેલા, બંધ વેણી નીહાળ્યા. ૫૨

કુમકુમ બહુ રાતો, ચાંદલો જે કપાળે,
જુસઈ કંઈ ગયો છે, જે રતિ શ્વેદ કાળે;
કરણ કંઈ સુણાવે, શ્વાસ ધીમા સહુણી,
આતશય શ્રમથીના, નિંદ છોડે મધુરી. ૫૩

જલદી અહીં અરે આ, આવતું છે પ્રભાત,
દુઃખકર બનનારું, દમ્પતીનેજ આજ
રસીલી શ્રમિત રામા, નાંદકાં ના વિચારી,
વદન નીજ પ્રીયાને, કપઈ દીધો વિચારી. ૫૪

અતિશય કરી વૃષ્ટિ, મેઘ શું વૃક્ષ રાજી,
કુસુમ કળી ગુલાબી, ઝાકળે ત્યાં ખીરાજી;
ભીજવી ઝટ દીધી છે, ગાલ ભીંજાય ખ્યારી,
નયન કંઈ ખીલેલાં, ઉઘડ્યાં એહ વારી. ૫૫

લટકમી જયમ દેખો, ચંદ્રની કાંતી બાળા,
કુમુદ કુસુમ તેવા, સ્વામીને ત્યાં નીહાળ્યા;
નયન કંઈ હસે છે, નીરખ્યા નાથ નેહ,
જતી રહી બધી રાત્રો, સુખદાતા ખરે એ. ૫૬

પ્રીય સખી ઝટ થાવું, આમ તૈયાર મારે,
રણ મહી કરવાની, કુચ છે વખત બારે;
હૃદય તણી કંઈ છે, શ્વાનિનો રંગ મ્હોડે,
ઝટ ઉડી તહી જાગી, માધુરી અંગ મોડે. ૫૭

મધુર કંઈ વસેલું, હાસ્ય મુખાર વંદે,
શુચી બની નીજ અંગે, એ ઉમાનાથ વંદે;
પ્રીયતમ દીલ માંહી, આપજો હામ ઝાજી,
ફરજ નહી વીસારે, એજ ઇચ્છા ખીરાજી. ૫૮

હૃદય મહિ ધરૂંતે, કાજ હું ધ્યાન તારું,
શીવ હર સુખ દાતા, કંઈને કાળનારું

કિરણ ઉદય થાતાં, સૂર્યના ખહાર આવે,
રણ મહી ચડવાને, એ ઉમંગી બનાવે. ૫૯

શાર્દૂલવિકીરિત છંદ.

તૈયારી કરી સ્વામીએ રણ જવા, શસ્ત્રાશ્ત્ર પુરાં સજી,
લીધે વેષ વીશેષ વીર નરનેા, ઉત્સાહ ઝાળે લજી;
રામા એહ નિહાળીને અતિશયે, હર્ષે ભરાઈ ઊર,
વેલી જેમ રહી પતી લટકતી, આંસુ કંઈ ત્યાં ખરે. ૬૦

મૂલે તું કયમ ભામિની હઈ મને, શીક્ષા અરે આંસુકાં,
નાના છે પતિ શોકનાં કહી મને, એ હર્ષ કેરાં વહ્યા;
પામી સ્વામી સમા તમો રણવિષે, ચેષુ' જતાં ધ્રુમવા,
ક્ષત્રાણી દીલમાં કરે નહિ બીજી, મન્યા કહી ચુમવા. ૬૧

ખડાલી હું નીજ આજ ફર્જ કરવા, પૂરી જ'ઉં જંગમાં,
તું તારી ધરી ફર્જને સરવહા, રે'નાર ઉમંગમાં;
જે રામા અહીં રજપૂત કુળમાં, જન્મી ખરી ફર્જને,
પૂરી છેજ પીછાણનાર નીજની, ના નાથ શું તે તજે. ૬૨

કર્ણે ત્યાં અથડાય નાદ અતિશે, વાદો રણે વાગતા,
ઉભાણી સમ પર્વ એ સૂરવીરો, હર્ષે ભરાતા હતા;

બહાલી ભેટજ છેલ્લીઆ જઈ હવે, યોડી તને સુંદરી,
બૂલેના નીજ ફર્જતું પ્રીયતમા, શીક્ષા હઈ શું ખરી. ૬૩

હરિગીત છંદ.

એ રીત વહી એ અંગનાને, જાય છે ચેહાનમાં,
કંઈ દવાર પર જઈ સાદ કરી, યોલાવતો દાસી તહાં;
જે રતનમંજરી નામ છે, આવી તહાં ઊભી રહે,
મમ માધુરીને છેક તું, સંદેશડો છેલ્લો કહે. ૬૪

જે તુર છે ક્ષત્રાણીનું, સંભાળજો કર્તવ્યને,
કુળ આપણું ઊંચુ ગણી, વીસારજો ના મત્યને;
જા જઈ કહે તુજ દેવીને, હું વાટ જોઈ ઉભો અંધી,
દાસી ગઈ બટ દોડાને, ક્ષત્રાણી જ્યાં બેઠી તાંડી. ૬૫

શું કામ દાસી સ્વામી તમ, સંદેશડાને પાઠવે,
એ દ્વાર પરથી કંઈ મને, નીજ ફર્જ ક્ષત્રાણી ગ્રહે;
એ ફિકર રે'જો નાથ માંસા, તું કહે તેને જઈ,
ના રાજપુત રમણી કહી, બુદ્ધિ બગાડે છે કંઈ. ૬૬

એ જાય છે પરિચાનિકા, જ્યાં ચંદ્રસિંહ ઉભો હતો,
સંદેશ સલુણી કાંઈ સૂણવા, તીવ્ર નેત્રે દેખતો;

એ રતનમંજરી વચન વદતી, પ્રીકરના દેવી તણી,
હીલમાં ધરે કદી નાથ મારા, ફરજ નીજ બજવો ઘણી. ૬૭

સંતોષ કંઈ પામી જતો જ્યાં, સુખ્યદ્વાર અવાસનું,
નિહાળતો નીજ ભૂવનને, અશ્રુ કંઈ ઝાંખુ પડ્યું;
રે હાય આ મંદિર તળુ, વસનારી મંદીર માંહરી,
માળા હૃદયની ઉર થકી, તુટી પડી જાતી સરી. ૬૮

ના શાહ દિલ્લી સાથ કેરા, જંગમાં જીવ્યા તણી,
આથા કદાપી ના ફળે, અહિ આવવા પાછી ઘણી;
ઘોલાવી સેવક સાથ દાસી, રતન મંજરી આવતી,
શું કામ માલીક માહરા, આજ્ઞા કહો સર્વે છતી. ૬૯

કંઈ શોકની છે ઝાંખ મુખપર, ગળા ગળું દીલ તેહનું,
સંદેશ છેલ્લો જઈ કહે, તુજ દેવીને જે જે કહું;
હું જાઉં છું નીજ ફરજને, જંગે બબળ્યા કારણે,
ક્ષત્રાણી ના નીજ ફર્જ ભૂલે, નાથ નીજ જાતાં રણે. ૭૦

આપે જવાબ પ્રીયા તણે, સુજ કર્ષમાં સંભળાવવા,
હું સ્થીર થઈ ઉભેલ છું, જાઉં પછી અરી ભેટવા;
દાસી ગણ દોડી અતી, ઉમંગમાં રાણી કને,
દાસી વટે શું વેણ દાસી, દોહતી આવી કહે. ૭૧

સંદેશડો દેવી કહું, છેલ્લો તમારા નાથનો.
 છે દ્વાર મુખ્ય પરે ઉભા, મુજ સાથ તેણે પાઠવ્યો;
 સંભાળજો નીજ પૂર્જને, રણ રંગ આજ દીપાવવા,
 હું જાણી છું સતી સર્વથા, કર્તવ્ય નીજ સંભાળવા. ૯૨

ક્ષત્રાણીએ મુણી વચન એવાં, આગ અંગ ઉઠી રહી,
 શું નાથ મારા ફરજ નીજ, આજે કરે કટકા સહી;
 શું એમ નકકી લાગશે, શીશોદીયા વશજ વિષે,
 પૂર્વજ કદીના પીંડ પહેંચે, આમ કાયરતા મિષે. ૯૩

મુખ માહરે જો મોહ પામી, જંગમાં ના ધુમશે,
 એ રાજ્ય લકિતની ખરેખર, ખામી સ્વામી ચુમશે;
 બાપા તણા વંશજ કદાપી, નેહના ઘરખારનો,
 રાખી રહ્યા જાતા રણે, શું વખત એવો આવતો. ૯૪

વીજળી તણી ઝડપે ત્રિચારે, ઉર નભ પ્રસરી રહ્યા,
 કર્તવ્ય શું આ કાળ મુકારે, ઉભરા દીલમાં વહ્યાં;
 નીજ નાથ પાછળ જાય છે, મેવાડની ક્ષત્રાણીઓ,
 હોમી વપ નીજનું ચીત્તામાં, કાળલા જાળ જુઓ. ૯૫

મુજ કાજ સ્વામી નાથને છે, મોહ માટે માહરી,
 કર્તવ્ય કેરી એ દિશા, સૂણ રહી ત્યારે ખરી;

હાસી અરે તું કામ કર જટ, લાવ થાળ સૂવર્ણને,
હું ભેટ આપું નાથને જે, ના કરે વિલંબતો. ૭૬

તૈયાર થાળી હેમની, તલવાર પાસે છે પડી,
હાસી કંઈ વીચારમાં, સનમુખ દેખાતી ખડી;
રાણી તણા ત્યાં નેત્રમાં, ઉજવળ પ્રકાશ્યું તેજ છે,
કંઈ બાલ સૂર્ય સમું સતિત્વનું, એજ દીપ્યું હેજ છે. ૭૭

હું ભેટ આપું તે જરીના, ઢાંકજે રૂમાલથી,
જઈ નાથને સંદેશ દે, શંકા નહિ દીલમાં કશી;
પ્રિયતમ બળવી ફર્જને, સુદતાન સગે ધુમજે,
તમ ક્ષત્રી કેરા શૌર્ય પર, નવ ડાઘ કાળો ચુમજે. ૭૮

મારી ફરજ પુરી બળવી, આમ આગળથી કરી,
તૈયારી સ્વામી નાથ હું, સ્વર્ગે નકી હું સંભરી;
હે શું કહે હાસી અરે ત્યાં, શીર જટ તલવારથી,
હુંડ પડી પડ્યું થાળમાં, રૂધીરની ધારા વહી. ૭૯

બહુ આંમુઠાઓ આંખથી, હાસી તણાં બતાં સરી,
શું આમ હાડી રાણીયે, નીજ કાયને કીધી પરી;
ક્ષત્રાણીઓમાં ધન્ય તું છે, દેવી ચત્તુ લોકની,
તે મારી કરવા સ્વર્ગમાં ગઈ, વાત શું વંદુ શોકની. ૮૦

રૂમાલ જરીથી લાંબીને, એ રત્ન મંજરી શીર લહી.
 સૂવર્ણ કેરા થાળમાં, આતુરતા ગાળ પ્રહી;
 ઉભો પ્રતાપી ચંદ્રસિંહ જ્યાં, દ્વાર પર ધરી વાટને,
 આવે અતિશે ધસમસી, દાસી પ્રદે બિચાટને. ૮૧

નીરખી નયનથી બાલતો, શું ભેટ ભામા મોકલી,
 કયમ આંસુડાથી આંખ તારી, રમ્ત રંગેલી ભલી;
 ત્યાં વેણુ વદતી દાસીએ, સંદેશઠો શ્યામા તથો;
 તૈયારી હુ આગળ જમ કંઈ, નાથ ભેટ તહાં ગણો. ૮૨

પૂરી બબલો ફર્જને, ધુમી રહો મેદાનમાં,
 ચિંતા ત્યજો મારી બધી, પાછી નહિ પાની કદા;
 રે આ તું શું સંદેશ જટ, રૂમાલને ઉઘો કરે,
 મુખ કેશ પાશ ધિરથી, ભરપૂર એ નીરખી રહે. ૮૩

શું તું સીધવી છે સલુણી, આત્મ ત્યાગ જણાવીને,
 ક્ષત્રાણી કેરા જીવનનું, સાર્થક બધું દર્શાવીને;
 ચિંતા કરી મારી પરી, શો શોક હું દીલમાં પ્રહું,
 બચ મૃત્યુ વીણુ ઇચ્છા હવે ના, અંતરે બીજી ચહું. ૮૪

જયમ ધારતા શંકર ગળામાં, ફેઠ માળાને બહું,
 તે રીત ખ્યારી કેશ ફેરી, ગાંઠ કંઠે છે લહું;

લટકી રહ્યું મુખ છે હરે, તદ્વાર ખેંચી જોસમાં,
હર હર તણી કરી ગર્જના, આનંદ કે સંતોષમાં. ૮૫

એ દ્રવ્ય હાસી નીરખતી, આંસુ અતિશે પાડતી,
ચાલી ગઈ આવાસમાં, રાણીજી કેરી આકૃતિ;
આવી ઉભી સન્મુખ છે, ક્યમ વાર આજી લાગતી,
સરદારની નીરખી છળી, અદ્ભુતતા મન જાજી રી. ૮૬

સૂણી વાત બધી સંક્ષેપમાં, ત્યાં હર્ષ શોક વહી રહ્યો,
શા'બાશ ક્ષત્રાણી ખરેખે, નાહ રાણાએ લહ્યો;
સેના થઈ સૌ એકઠી, અદ્ભુત વાતો સાંભળે,
શાબાશ વહતા સર્વ ત્યાં, ક્ષત્રીય વીર એવી પળે. ૮૭

ત્યાં ચંદ્રસિંહ વહી રહ્યો, મા'રાજ મૃત્યુ લેટવા,
ઉમંગ મુજ મનમાં ધણો, પાછો નહિ આવું હવાં,
સુલ્તાન ઔરંગઝેબનો, અટકાવ આજે હું કરું,
મુખથી સીધાવો ત્યાં તમે, પાણી પ્રહણ કરજો ખરું. ૮૮

એ રીત ક્ષત્રાણી તણો એ, આત્મ ત્યાગ જણાવીયો.
ચાટકાવ સેના મુગલનો ત્યાં, ચંદ્રસિંહ થકી થયો;
રાણીજી પર્વત ગુપ્ત જે, રસ્તો જઈ પહોંચ્યા તહાં,
પાણી પ્રહણ વીમળા તણું, કરી હરણ એ લાખ્યાં જહાં. ૮૯

સમાપ્ત.

આ પુસ્તક કરાવી મળે પ્રાર્થના સમાજ રોડ ઉપર "મરાઠા
સેસ"ના જી. બી. માળવાજીદે લખ્યું અને વેશીરા'ર કરજારા'કર બનીએ
રજી લખાવી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

૩ હારન લખસે નુ ચાલ ન. ૪૪ બદર રોડ કરાવી.

તમારી ઉન્નતી.

હરેક વેપારી નિપયોના શિક્ષણ પરજ આપના
રાખે છે. વેપાર કે નોકરી જ્યાં જાએ ત્યાં ના
શિક્ષણની ખાસ જરૂર કેજ.

તેથીજ

આજે શિક્ષણ કરે.

કોરોનેશન કોમરસીઅલ કોલેજ

બહર રોડ-કરાંચી.

